

CPT standardite areng vangistuse alal

*Väljavõte 11. üldaruandest,
publitseeritud 2001 aastal*

Vanglatöötajate ja vangide vahelised suhted

26. Inimliku vanglasüsteemi nurgakivi on korralikult komplekteeritud ja hea väljaõppega vanglapersonal, kes teab, kuidas kinnipeetavatega suhelda ja näeb oma töös elukutset, mitte pelgalt töökohta. Positiivsete suhete edendamist vangidega tuleks pidada kutsumuse võtmetunnuseks.

Õnnetuseks peab CPT sageli tõdema, et suhted vanglatöötajate ja kinnipeetavate vahel on formaalsed ja tõrjuvad, kusjuures personal suhtub kinnipeetavatesse üleolevalt ja käsitab suulist suhtlemist nendega oma töö marginaalse aspektina. CPT on sageli täheldanud käitumist, mis seesugust arusaama iseloomustavad: kinnipeetavate käsutamine näoga vastu seinaseni kuni vanglaametnik nendega tegeleb või külastajate möödumisel; nõue, et kinnipeetavad peavad vanglas liikuma käed raudus ja pea langetatud; järelevalvetöötajad, kes kannavad kumminuia nähtaval kohal ja isegi provokatiivsel moel. See kõik on turvakaalutluste seisukohalt tarbetu ega edenda mingil määral vanglapersonali ja kinnipeetavate suhteid.

Vanglatöötajad peavad olema võimelised kinnipeetavaid viisakalt ja inimlikult kohtlema, pöörates samal ajal tähelepanu ka turvakaalutlustele ja heakorrale. Vangla juhtkonnal tuleks töötajaisse sisendada usaldust ja ootust, et kinnipeetavad soovivad korralikult käituda. Kinnipeetavate ja vanglapersonali konstruktiivsed ja positiivsed suhted mitte üksnes et vähendavad väärkohtlemise ohtu, vaid ka hõlbustavad kontrolli- ja turvameetmete rakendamist. See omakorda muudab vanglatöötajate töö neile tunduvalt suuremat rahuldust pakkuvaks.

Personali ja kinnipeetavate positiivsed suhted sõltuvad suurel määral ka piisava hulga töötajate pidevast kohalolekust vanglas ja selle territooriumil. Täitmata ametikohad ja/või töökorraldus, mis vähendab otsekontakte kinnipeetavatega, raskendab kindlasti positiivsete suhete arendamist; üldisemas plaanis tekitab see ebastabiilse keskkonna nii töötajate kui kinnipeetavate jaoks.

Samuti tuleks märkida, et täitmata ametikohad tingivad ületunnitöö, säilitamiseks vangla turvanõuete täitmise ja objekti üleandmise järgmisele vahetusele miinimumtasemel. See võib aga kergesti esile kutsuda töötajate stressi ja nende nõ läbipõlemise, mis suure tõenäosusega teravdab veelgi igale vanglateskkonnale omaseid pingeid.

Kinnipeetavate vaheline vägivald

27. Järelevalvetöötajatel lasuv hoolduskohustus nende vastutusalasse kuuluvate kinnipeetavate suhtes hõlmab ka kohustust kaitsta neid teiste kinnipeetavate eest. Õigupoolest esineb vangidevahelist vägivalda vaevumärgatavatest ahistusilmingutest varjamatu hirmutamise ja tõsiste füüsiliste kallaletungideni kõigis vanglasüsteemides.

Kinnipeetavate vaheline vägivald nõuab, et vanglatöötajate positsioon (kaasa arvatud nende tase), lubaks neil oma võimupädevust ja järelevalvekohustusi sobival viisil ellu viia. Vanglapersonal peab probleemi õigel ajal märkama ning olema kindla iseloomu ja hea väljaõppega, et vajaduse korral sekkuda. Töötajate ja kinnipeetavate positiivsetel suhetel, mis põhinevad arusaamal turvalise järelevalve ja tasemel hoolduse vajalikkusel, on selles kontekstis määrav tähtsus; suurel määral sõltuvad need suhted personali suhtlemisoskusest. Vangla juhtkond peab olema ette valmistatud, et toetada töötajaid nende ülesannete täitmisel. On hea, kui teatud olukordades nõutakse eriliste turvameetmete kasutuselevõttu (näiteks põhjalike läbiotsimiste korraldamist). Siiski võivad sellised meetmed eelmainitud peamisi nõudeid ainult täiendada. Peale selle tuleb kinnipeetavaid vanglas liigitada ja jaotada.

Kinnipeetavatel, keda kahtlustatakse või kes on süüdi mõistetud seksuaalkuriteo eest, on iseäranis suur oht saada teiste kinnipeetavate ründeobjektiks. Ründe ennetamine esitab alati suure väljakutse. Sageli kasutatav lahendus on selliste kinnipeetavate eraldamine ülejäänutest. Oma suhtelise ohutuse eest maksavad nad kõrget hinda - nende tegevusvõimalused on tavakinnipeetavate omast märksa väiksemad. Teine võtte on hajutada seksuaalkuritegudes kahtlustatavad või süüdimõistetud kinnipeetavad üle kogu vangla. Sel puhul tuleb tagada nende integreerimine kambritesse. Eriti peavad vanglatöötajad pühendunult ja vääramatult tegutsema igasuguste vaenulikkuse või tagakiusamise ilmingute vastu. Kolmas võimalik võtte võiks olla nende kinnipeetavate üleviimine mõnda teise kinnipidamiskohta, millega kaasneks nende süüdistuse sisu varjamine. Kõigil neil võtetel on oma eelised ja puudused ning CPT ei propageeri üht moodust vastandina mõnele teisele. Otsus, kuidas tegutseda, sõltub siiski peamiselt igale üksikjuhtumile ainuomastest asjaoludest.

Vanglate ülerahvastatus

28. Vanglate ülerahvastatus laastab jätkuvalt kinnipidamissüsteeme kogu Euroopas ja õõnestab tõsiselt katseid parandada kinnipidamistingimusi. Selle negatiivseid mõjusid on eelmistes üldaruannetes juba käsitletud.¹ CPT tegevusvälja laienedes kogu Euroopa mandrile on komiteele teatavaks saanud tohutud vangistusnäidud ja sellest tulenev vanglate suur ülerahvastatus. Tõika, et riik suleb vanglasse nii palju oma kodanikke, ei saa veenvalt põhjendada kuritegevuse kõrge tasemega. Osalt kannavad selle eest vastutust ka täitevvõim ja kohtud.

Lahendust ei paku üha suuremate summade paiskamine vanglate ehitusse. Selle asemel tuleks läbi vaadata eelvangistuse ja kohtumõistmise ning kinnipidamisega mitteseotud karistusi käsitlevad õigusaktid ja praktika. Seda soovitab Ministrite Komitee soovitus nr R (99) 22 vanglate ülerahvastatuse ja vanglakohtade ületäituvuse kohta. CPT loodab väga, et selles dokumendis sõnastatud printsiipe liikmesriikides ka kohaldatakse. Soovituse elluviimine nõuab Euroopa Nõukogu tähelepanelikku seiret.

---

¹ 2. üldaruanne – CPT/Inf (92) 3, lõik 4, ja 7. üldaruanne – CPT/Inf (97) 10 lõigud 12-15.

Suured ühisruumid

29. Mitmes CPT külastatud riigis, iseäranis Kesk- ja Ida-Euroopas, hoitakse kinnipeetavaid sageli suures ühisruumis, kus on nende magamiskoht ja elamispiind ning sanitaarseadmed. CPT-l on vastuväiteid juba säärase elukorralduse printsiibi vastu kinnises vanglas. Vastuväited tugevnevad veelgi, kui kinnipeetavaid hoitakse ühisruumides äärmiselt kitsastes ja ebatervislikes tingimustes, nagu sageli on märganud. Kahtlemata võivad mitmed – kaasa arvatud kultuurilise iseloomuga – asjaolud teatud riikides muuta ühiskasutuses olevad eluruumid üksikkambritest eelistatumaks. Siiski on sellisel korraldusel poolargumente vähe ja vastuargumente palju.

Suured ühisruumid põhjustavad paratamatult vajakajäämisi kinnipeetavate igapäevaelu privaatsuses. Valitseb suur hirmutamise ja vägivalla oht. Sellised elamistingimused soodustavad kurjategijate subkultuuride arengut ja kriminaalsete rühmituste teket. Samuti võivad need muuta administratsiooni korrektse kontrolli äärmiselt keerukaks, kui mitte võimatuks. Seda eriti vanglarahutuste ajal, mil väliste sekkumiste ja nende vastu jõu kasutamist on raske vältida. Seesuguse majutuse puhul osutub üksikohtude ja –vajaduste hinnangul põhinev kinnipeetavate asjakohane paigutamine peaaegu võimatuks. Probleemid teravnevad sedamööda, kuidas kasvab normaalse majutustaseme ületanud kinnipeetavate arv. Lisaks loob ühiskasutuses olevate kraanikausside ja pesuruumide ülekoormatus sageli kahetsusväärset olmetingimused.

CPT rõhutab, et üleminekuga suurtelt ühisruumidelt väiksematele peavad kaasnema meetmed, mis tagaksid, et kinnipeetavad veedavad mõistliku osa päevast sihipärastes tegevustes väljaspool oma eluruumi.

Ligipääs loomulikule valgusele ja värsketele õhule

30. CPT esindajad on sageli näinud kambriakende ette kinnitatud metallist aknaluuks, liiste või plaate, mis piiravad kinnipeetavate ligipääsu loomulikule valgusele ja tõkestavad värskete õhu pääsu eluruumi. Iseäranis tavaline on see eeluurimisvanglates. CPT mõistab, et teatud kinnipeetavate puhul on salajaste kuritegelike kokkulepete ja/või kriminaalse tegevusega seotud ohu ennetamiseks mõeldud turvameetmed väga vajalikud. Sellegipoolest peaks nende kasutamine olema erandlik, mitte pidev (reeglipärane). See eeldab, et asjaomased organid uuriksid iga kinnipeetava juhtumit eraldi, veendumaks, kas rangemad turvameetmed on tema puhul õigustatud või mitte. Kui nende rakendamist peetakse vajalikuks, ei tohiks need kunagi hõlmata kinnipeetavate ilmajätmist loomulikust valgusest ja värsketest õhust. Neist osa saama on õigustatud iga kinnipeetav. Pealegi loob nende puudumine soodsad tingimused haiguste, iseäranis tuberkuloosi levikuks.

CPT tunnistab, et korralike elutingimuste loomine kinnipidamisasutustes võib osutada väga kulukaks ja mitmes riigis takerdub see rahaliste võimaluste puudumise taha. Sellegipoolest ei tohiks kinnipeetavate eluruumide aknaid katvate luukide jne eemaldamine (ning vajadusel erandkorras alternatiivsete ja vastava kujundusega turvaseadmete paigaldamine) nõuda väga suuri kulutusi. Küll aga toob see kõigile asjaosalistele suurt kasu.

Nakkushaigused

31. Nakkushaiguste, eriti tuberkuloosi, hepatiidi ja HIV/AIDSi levik on mitmes Euroopa riigis peamine terviseprobleem. Kuigi need haigused kahjustavad ühiskonda üldiselt, on nad dramaatiliselt maad võtnud teatud vanglasüsteemides. CPT on korduvalt avaldanud suurt muret sellest probleemist jagusaamiseks kasutatavate meetmete ebapiisavuse üle. Lisaks on kinnipeetavate olmeolud sageli üksnes soodustanud haiguste levikut.

CPT on teadlik, et majandusraskuste ajal – nagu praegusel hetkel mitmes CPT delegatsioonide külastatud riigis – tuleb tuua ohvreid ka kinnipidamisasutustes. Ent vaatamata raskustele, mis teatud aegadel tekivad, hõlmab isikult vabaduse võtmine ka hoolitsemiskohustust, tõhusaid ennetusmeetodeid, järelevalvet ja ravi. Selle kohustuse täitmine riigiasutuste poolt on ülimalt tähtis, kui kõne all on eluohtlike haiguste ravi.

Tänapäevaste meetodite kasutamine järelevalves, regulaarne ravimite ja meditsiinitarvetega varustamine, töötajate olemasolu, kes manustavad kinnipeetavatele määratud ravimeid õiges annuses ja õigel ajal, ning vajaduse korral eridieetide määramine loovad tõhusa strateegia ülalmainitud haigustega võitlemiseks ja haigestunud kinnipeetavatele kohase hoolitsuse tagamiseks. Samuti peavad nakkushaigusi põdevate kinnipeetavate majutustingimuste olmeolud olema nende tervisele soodsad. Peale loomuliku valguse ja hea ventilatsiooni on nõutavad rahuldavad hügieenitingimused ja ülerahvastatuse puudumine.

Haigestunud kinnipeetavaid ei tohiks eraldada ülejäänud kinnipeetavatest, kui see pole tingimata vajalik meditsiinilistel või mõnedel muudel kaalutlustel. CPT rõhutab, et ei ole ühtki meditsiinilist õigustust kinnipeetavate eraldamiseks ülejäänutest üksnes sel põhjusel, et nad on HIV-positiivsed.

Hajutamaks väärarusaamu neis küsimustes, tuleb riigiorganitel tagada täiemahuline nakkushaiguste õppeprogramm nii kinnipeetavatele kui vanglatöötajatele. See peaks käsitlema nakatumise viise ja kaitseabinõusid, samuti ka ennetusmeetmete kohaldamist. Iseäranis tuleks esile tõsta HIV või B/C hepatiidiga nakatumist seksuaalse vahekorra ja narkootikumide süstimise teel ning selgitada kehavedelike rolli HIV ja hepatiidi viirusekandjatena.

Samuti tuleb rõhutada, et enne – ja positiivse tulemuse korral ka pärast – iga kontrolltesti tuleb jagada asjakohast informatsiooni ja nõu. Endastmõistetavalt peaks patsienti puudutav teave olema konfidentsiaalne. Põhimõtteliselt saaks sellest erandeid teha üksnes asjaomase isiku teadlikul nõusolekul.

Eelmainitud haiguste leviku kontrolli tõhustamise nimel peaksid kõik selle valdkonna ministriumid ja keskasutused riigis koordineerima oma jõupingutusi parimal võimalikul viisil. CPT rõhutab, et pärast vanglast vabanemist tuleb tagada endise kinnipeetu ravi jätkamine.²

Kõrgendatud valvega osakonnad

32. Igas riigis on kinnipeetavaid, keda peetakse turvalisuse huvides iseäranis ohtlikeks ja kelle kinnipidamine nõuab eritingimusi. Teadvustatud oht võib tuleneda nende toimepandud kuriteo iseloomust, välja paista käitumisest, reageeringust vanglaoludele ja/või psühholoogilisest või psühhiaatrilisest isikupärast. See osa kinnipeetavaist moodustab (või kui klassifikatsioonisüsteem toimib, siis vähemalt peaks moodustama) väga väikese osa kinnipeetavate üldarvust. Siiski on see rühm CPT erilise tähelepanu all, kuna vajadusega erandmeetmete rakendamiseks kaasneb ka suurem risk saada ebainimlikult koheldud.

Kinnipeetavatel, kes kujutavad endast eriti suurt julgeolekuriski, peaks kitsenduste piires olema suhteliselt rahulik elukorraldus, mis kompenseeriks teatud määral nende karmi järelevalvet. Neile tuleks lubada kohtumisi sama üksuse kaaskinnipeetavatega ja anda võimalus eritegevusteks. Erilist tähelepanu tuleks pöörata range järelevalve all olevates üksustes positiivse õhkkonna loomisele. Eesmärk peaks olema vangla töötajate ja kinnipeetavate positiivsete suhete edendamine. See ei ole mitte ainult kinnipeetavate inimliku kohtlemise, vaid ka tõhusa kontrolli ja julgeoleku ning vanglapersonali turvalisuse huvides.

---

² Vt ka ptk “Tervishoiuteenused vanglates” lõiku “Nakkushaigused”.

Rahuldaval tasemel tegevuskava olemasolu tugevdatud kontrolliga üksustes on vähemalt sama tähtis või tähtsamgi kui normaalse järelevalvega üksustes. See võib säästa kahjulike mõjude eest kinnipeetavaid, kes viibivad sellise üksuse mullisarnases keskkonnas. Neile võimaldatavad tegevused peaksid olema erineva iseloomuga (õppimine, sportimine, kutsetöö jne). Mõistagi välistavad turvakaalutlused paljud tööd, mida tehakse normaalses vanglates keskkonnas. Sellegipoolest ei pea see tähendama, et kinnipeetavatele pakutakse vaid üksluise iseloomuga tööd.

Loomulikult ei tuleks kinnipeetavatele kohaldada erilist turvarežiimi kauem, kui neist tulenev oht seda nõuab. See omakorda tekitab vajaduse kinnipidamistingimusi käsitlevate otsuste korrapäraseks läbivaatamiseks. Läbivaatamine peab alati põhinema kinnipeetavate järjekindlal hindamisel, mida teevad ametnikud, kes on selleks saanud eriväljaõppe. Kinnipeetavaid peaks nii palju kui võimalik teavitama kinnipidamistingimuste ja vajaduse korral ümberpaigutuse põhjustest. Muuhulgas lubab see neil endil selliste meetmete vastu tõhusamaid vastuväiteid esitada.

Eluaegset või muud pikaajalist vabadusekaotuslikku karistust kandvad kinnipeetavad

33. Mitmes Euroopa riigis suureneb eluaegset või mõnda muud pikaajalist vabadusekaotuslikku karistust kandvate kinnipeetavate arv. Mõnel külastusel on CPT leidnud, et nende olukord jättis palju soovida olgu olmetingimuste, tegevusvõimaluste või teiste inimestega kontakteerumise osas. Paljudele kinnipeetavatele oli kohaldatud erilisi piiranguid, mis tõenäoliselt suurendavad veelgi pikaajalisele vangistusele iseloomulikke kahjulikke mõjusid. Selliste piirangute näited on alaline eraldatus teistest kinnipeetavatest, käeraudade kasutamine iga kord, kui kinnipeetav toimetatakse väljapoole kambrit, suhtlemiskeeld teiste kinnipeetavatega ja piiratud külastusõigused. CPT ei näe ühtki õigustust eranditult kõigile teatud liiki karistust kandvatele kinnipeetavatele ühesuguste meetmete kohaldamiseks, tegelikult hindamata ohtu, mida nad võivad (kuid ei pruugi) kujutada.

Pikaajaline vangistus võib kinnipeetavatele avaldada desotsialiseerivat mõju ja tekitada suuri psühholoogilisi probleeme (kaasa arvatud enesehinnangu kaotamine ja sotsiaalsete oskuste kahjustumine) ning neil on kalduvus muutuda ühiskonnast, kuhu enamik neist lõpuks siiski tagasi pöördub, täiesti eraldatuks. CPT arvates peaksid pikaajalist karistust kandvatele kinnipeetavatele kohaldatavad tingimused üritama neid mõjusid positiivsel ja ennetaval viisil välistada.

Sellistele kinnipeetavatele tuleks võimaldada osalemist eri iseloomuga sihipärastes tegevustes (eelistatult kutsealase suunitlusega töös; õppimises; spordis; meelelahutuses jm ühistegevuses). Neil peaks olema võimalus oma aja kasutamise mooduste üle ise otsustada, mis tugevdaks nende osalise iseseisvuse tunnet ja suurendaks isiklikku vastutust. Lisaks tuleks võtta täiendavaid meetmeid vangistusajale sisulise tähenduse andmiseks. Eriti tähtsad sellistele kinnipeetavatele vangistusaja talutavakstegemisel ja hiljem ka nende vabastamiseks ettevalmistamisel on individuaalsed järelevalvekavad ja psühholoogilis-sotsiaalne toetus. Pikka aega kinnipeetavatel avaldub desotsialiseerumine ei ole nii terav ja nad on vabastamiseks paremini ette valmistatud, kui suudetakse välismaailmaga kontakti säilitada.